

Tamil and Latin: TiruvaĬĬuvar and TirukkuraĬĬ

When speaking about Rome and India, one is tempted to think of an enormous gap separating these two countries, a gap which becomes more obvious not only when having a brief look at any world map, but also when analyzing the belief systems specific to each of the two cultures. However, these two peoples have been in contact with each other from the earliest strata of recorded history, as many ancient written accounts prove. The present paper focuses on such a tangential point, revealing on the one hand a reputed literary work produced in one of the oldest tongues of India, which also holds the status of being a ‘classical language’, and, on the other hand, the acknowledgement of that literary product by a famous Father of the Catholic Church, the Jesuit Missionary Constantinus Josephus Beschi. The above-mentioned work is the renowned *TirukkuraĬĬ* whose author, TiruvaĬĬuvar, wrote it in literary Tamil. This ancient masterpiece has caught the learned men’s attention; thus many translations of it have been published across the centuries in many parts of the world. A very famous one – one that is truly representative for the European region – is Father Beschi’s Latin translation, which appeared in 1730 and which is the first translation of the *TirukkuraĬĬ* in a language of the European continent. As little is known in our country about the ancient Tamil literature, the development of the main topic will be preceded by a short presentation of the Tamils’ earliest works. Therefore, it is only after having shortly dived into the beauty of the classical past that the reader will be introduced to the main ideas of this compilation of ancient wisdom that the *TirukkuraĬĬ* is. Of course, fragments taken both from the original work and from its first Latin translation will be added and given a Romanian meaning.

Keywords: *sangam literatur; mūppā; self-realization; Christian missions*

Prezentul articol pune față în față două culturi diferite ale lumii: cea latină și cea tamilă. Ambele își au originea în Antichitate și sunt creatoarele unor literaturi care le-au permis încadrarea în ceea ce se numește „clasicitate”. Cele două culturi își au leagănul în Peninsula Italică (cea latină), respectiv în Platoul Deccan din sudul Indiei (cea tamilă).

Puntea de legătură dintre cele două culturi o reprezintă o faimoasă operă antică tamilă, intitulată *TirukkuraĬĬ*, scrisă de un anume TiruvaĬĬuvar. Am optat pentru aceasta din mai multe motive: (1) din cauză că, în secolul al XVIII-lea, s-a realizat o importantă traducere latinească a două treimi din respectiva operă; (2) pentru că *TirukkuraĬĬ*, pe lângă că e cea mai de seamă scriere a tAMILILOR, e totodată și o importantă operă a literaturii universale.

În paginile ce urmează, vom ancora spațio-temporal această capodoperă, făcând cu acest prilej și o scurtă incursiune în perioada clasică a literaturii tamile. Vom vedea care au fost principalele genuri literare ale acelei perioade și în ce măsură *TirukkuraĬĬ* se deosebește sau se apropie de acelea. Dar nu ne vom opri aici, ci vom trece și de cealaltă parte a punții, vorbind despre tradiția studiului tamilei în spațiul european și despre principalele traduceri ale operei lui TiruvaĬĬuvar în diverse limbi ale acestui continent. Cu această ocazie, vom stăruii asupra primei sale traduceri latinești, realizate în secolul al XVIII-lea de către un Părinte Misionar de confesiune catolică. Nu în ultimul rând, ne vom familiariza cu stilul apoftegmic al autorului tamil antic, prin scurte *excerpta* preluate din operă, pentru care vom oferi textul tamil, transliterarea și traducerea românească a acestuia. De asemenea, vom oferi și crâmpeie ale traducerii latinești, însoțite de transpunerea lor în limba română. Dar înainte de a trece la subiect, vom face o scurtă paranteză privitoare la pronunția cuvintelor transliterate și la traducerea din tamilă în română.

a) *Pronunția caracterelor transliterate:* Vocalele lungi sunt marcate printr-o liniuță dreaptă plasată deasupra lor. Pe palier consonantic, distincția dintre o consoană oclusivă sonoră și o consoană oclusivă surdă e dată de contextul fonetic în care se găsește respectiva oclusivă.

Astfel, *k, c, t, p* în poziție inițială sau geminată se citesc surd (*k, s/englezescul ch, t, t, p*). Aflate după o nazală sau în poziție intervocalică, se citesc sonor: *g, englezescul j, d, d, b*. Punctul de dedesuptul unor litere redă consoanele retroflexe, ce se pronunță cu vârful limbii atingând cerul gurii. Alveolarele *r* și *ṛ* se pronunță cam ca și dentalele corespondente. Geminata *rr* se citește *tr*, iar grupul consonantic *nr* e pronunțat *ndr*. Mai rămâne consoana fricativă specifică limbii tamile, *ḷ*, a cărei pronunție corectă încă e dezbătută de savanți și depinde de la o regiune la alta. În general, ea se citește fie ca românescul *j*, fie ca *r* în pronunția americană a cuvântului *Sir*.

b) *Observații legate de traducere:* Cuvintele aparținând textului transliterat vor fi numerotate prin indici ce marchează echivalența dintre termenii tamili și cei românești. Uneori, corespondentul poate fi exprimat sintetic, printr-un singur cuvânt, alteori, analitic, printr-o structură perifrastică, o subordonată relativă sau circumstanțială. Am ales să marcăm situația din urmă prin paranteze rotunde. Parantezele drepte sunt utilizate strict în scopul parafrazării.

I. Tamila - limba lui Tiruvaḷḷuvar

A. Statutul de limbă clasică al tamilei

Din cauza caracterului vechi și original al literaturii sale antice, limba tamilă a fost considerată de către lingviști una din cele două limbi clasice ale Indiei (alături de sanscrită), și totodată una din limbile clasice ale lumii. Mai mult decât atât, la fel ca și elina, tamila prezintă continuitate în vorbire, din perioada clasică până în ziua de astăzi. (Rajam 1992: 1)¹

Ea face parte din familia limbilor dravidiene, termenul de *dravidian* desemnând limbile vorbite în cea mai mare parte a regiunii cunoscute sub numele de Platoul Deccan, din sudul Indiei. Primul care a dat acest nume locuitorilor acestei regiuni a fost Reverendul Robert Caldwell, autor al celei mai importante gramatici comparate a limbilor dravidiene. Acest lucru e menționat chiar din primele pagini ale lucrării, unde se descrie cadrul geografic în care ele sunt vorbite (Caldwell 1875: 1)².

B. Tradiția tamilei în spațiul european

Studiul literaturii și al limbii tamile prezintă o tradiție suficient de îndelungată în Occident, pionierul acestui domeniu pe plan european fiind considerat Părintele Bartholomaeus Ziegenbalg (1682–1719), primul misionar creștin pietist în India. Poate cea mai semnificativă contribuție a sa pentru sfera literaturii tamile, o reprezintă *Bibliotheca Malabarica* (1708) – un catalog în germană unde, în cea de-a treia parte, e descris conținutul a 119 texte tamile, cuprinse în manuscrisele pe care le avea în posesie. O altă contribuție importantă a sa, atât pentru cultura tamilă, cât și pentru cea creștină, este traducerea Noului Testament din latină în tamilă (1715) (Zvelebil 1992: 1-2).

Tot pentru perioada secolelor XVII-XVIII, îl menționăm pe Părintele de origine italiană și de confesiune catolică iezuită, Constantinus Josephus Beschi (1680 – 1742), figură asupra căreia vom stăruia mai încolo. În perioada imediat următoare, se remarcă eforturile savantului Francis Whyte Ellis (1777 – 1819) – primul care a remarcat caracterul unic și independent al limbilor dravidiene față de sanscrită. Tot el a tradus 18 capitole din *Tirukkuraḷ* și a scris un comentariu al acestuia.

¹ „Tamil (தமிழ்), one of the two classical languages of India, is the only language in that country which has continued to exist for over two thousand years. [...] It is the pre-eminent member of the Dravidian language family and has one of the longest unbroken literary traditions of any living language in the world. [...] The major Dravidian languages are Tamil, Malayalam, Telugu, and Kannada, each of which has its own script system and highly sophisticated literature.”

² „With the exception of Orissa, and those districts of Western India and the Dekhan in which Gijarātī and Marāṭhī are spoken, the whole of the peninsular portion of India, from the Vindhya mountains and the river Nerbudda (Narmadā) to Cape Comorin (Kumārī), is peopled, and from the earliest period appears to have been peopled, by different branches of one and the same race, speaking different dialects of the one and the same language – the language to which the term « Dravidian » is here applied.”

În secolul al XIX-lea, se distinge figura misionarului creștin luteran de origine germană, Karl Graul (1814–1864), care a scris lucrarea *Bibliotheca Tamulica sive Opera Praecipua Tamuliensium*, în 4 volume. Ultimele două volume cuprind prima traducere în latină, germană și tamilă colocvială a mării opere *Tirukkuraḷ*. El este și autorul unei gramatici a tamilei în limba germană.

O altă contribuție semnificativă pentru veacul al XIX-lea este gramatica comparată a limbilor dravidiene (*A Comparative Grammar of the Dravidian or South-Indian Family of Languages*) a episcopului de origine irlandeză, Robert Caldwell (1814-1891).

La sfârșitul acestui secol, se remarcă eforturile unui alt misionar creștin, George Uglow Pope (1820-1908), traducător a numeroase texte tamile în limba engleză (printre care *Tirukkuraḷ*), și autor al unei gramatici de limbă tamilă.

Pentru secolul al XX-lea, un nume reprezentativ pentru sfera de care ne ocupăm e cel al eruditului francez Jean Filliozat (1906-1982), autor a numeroase opere și studii despre cultura tamilă și cultura indiană, în general, fondator al Institutului Francez din Pondicherry (1955) precum și director al institutului École Française d'Extrême-Orient, între 1956-1977.

Bineînțeles, mai există și alte contribuții semnificative de-a lungul acestei perioade începute în veacul al XVII-lea, dar care se continuă și în prezent, însă deocamdată ne oprim aici.

II. Literatura tamilă până la *Tirukkuraḷ*

A. Context istorico-geografic și legenda celor trei Academii

Cele mai vechi opere de limbă tamilă care ne-au parvenit aparțin clasicității, care se întindea între, aproximativ, secolul I *a. Chr.* - secolul al III-lea *p. Chr.* În cea mai mare parte a acestei perioade, pe teritoriul cuprins între munții Venkata în nord, Capul Comorin în sud, Golful Bengal în est și Marea Arabiei în vest (Pillai 1989: 10), se întindeau așa-numitele *Trei Regate*, conduse de regi aparținând dinastiilor Pāṇḍya, Cēra și Cōḷa, dar și domenii mai mici, conduse de șefi de trib. Acești conducători jucau rol de adevărați Maecenas – patroni ai artelor. La curtea lor, se adunau barzi și menestrelți nomazi ce colindau de la un patron la altul, elogiind generozitatea conducătorului și prosperitatea țării sale, dar, mai mult decât atât, tot aici, la aceste curți, s-a format faimoasa academie literară desemnată de către jainiști și budiști cu numele de *caṅkam* (Sangam) (Dikshitar 1936: 21-22)¹. Termenul a fost preluat și la finele secolului al XIX-lea, de către învățații care au redescoperit aceste opere antice, pentru a denumi primul stadiu sau perioada clasică a literaturii tamile.

Legenda povestește că, în vechime, au existat trei academii care s-au succedat una după alta, fondate de regii dinastiei Pāṇḍya. Se spune că orașele-capitală ce găzduiau fiecare dintre cele Trei Academii (în ordine cronologică, Maturai, Kavāṭapuram și Uttara Matura) au fost înghițite de ape, de aceea, regii au fost nevoiți să mute capitala de trei ori, iar odată cu aceasta, și academia literară. Apele au distrus cea mai mare parte a vechii literaturi, și numai câteva din lucrările celui de-al treilea Sangam au ajuns până în zilele noastre.

Cele mai cunoscute texte care ne-au parvenit din această perioadă sunt: o lucrare de gramatică, *Tolkāppiyam*, și două mari colecții de poeme: *Eṭṭuttokai* („Cele opt antologii”) și *Pattupāṭṭu* („Cele zece cântece”).

B. Teme literare specifice epocii Sangam. Uitarea și redescoperirea operelor clasice

Poezia tamilă are în vedere două aspecte ce caracterizau viața din epoca respectivă - iubirea și războiul - aspecte care au dat naștere la două genuri literare specifice acelei perioade.

¹ „The expression Śaṅgam is the Tamil form of the Sanskrit word *Saṅgha*. [...] It is generally believed that the word became popularized by the Jaina and Buddha Saṅghas which were religious associations and the term came into popular use after the establishment of a Drāviḍa Saṅgha by Vajra Nandi in A.D. 470 – a Jaina organization. [...] The Śaṅgam works do not mention the term Saṅgha but mention terms like *tokai*, *kūḍal*, *avai*, *kaḷakam* which mean Śaṅgam.”

Cele două genuri literare poartă numele de *akam*, „interior, *res privata*”, respectiv *puram*, „exterior, *res publica*”.

Însă, la începutul erei creștine, literatura capătă noi forme și noi teme. Aceasta este perioada în care apar optsprezece lucrări minore cu caracter didactic, cunoscute sub numele generic de *Patineṅ-kīlkaṅakku* „Cele optsprezece lucrări clasice minore”, între care se situează opera ce reprezintă subiectul articolului de față.

Înainte de a trece la o prezentare *en détail* a acesteia, mai trebuie să pomenim încă un eveniment important legat de soarta literaturii de tip *sangam*. Se pare că, pe fondul răspândirii religiei brahmaniste care pune opera clasice sub semnul *tabu*-ului (Pillai 1972: 12-13 și Zvelebil 1974: 7-8), interesul în literatura antică se pierdea, fapt care a condus treptat la uitarea totală a acestora. Dar în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, prin eforturile a doi savanți, Dr. U. V. Swaminatha Iyer și S. V. Damodaram Pillai, o mare parte a foilor de palmier care conțineau versurile anticilor au reapărut la lumină, au fost transcrise pe hârtie și editate. Acest eveniment a condus la reconsiderarea statutului limbii și literaturii tamile, oferindu-i-se în final acesteia statut de limbă clasică a Indiei și a lumii (Zvelebil 1974: 8).

III. Omul și opera: Tiruvaḷḷuvar și Tirukkuraḷ

A. Originea și religia autorului

Vechii tamili, dacă nu erau foarte buni cronicari, erau în schimb povestitori desăvârșiți, creând nenumărate legende în jurul diverselor personalități ale vremii, al evenimentelor istorice, ba chiar și în jurul operelor literare, așa cum vom vedea și în situația de mai jos.

În ceea ce privește **originea** lui Tiruvaḷḷuvar, precizăm că această personalitate e învăluită în mister, iar în jurul lui s-au țesut diverse legende. Unii spun că tatăl său ar fi fost brahman, iar mama sa, o paria, în timp ce alții consideră că autorul făcea parte din casta țesătorilor, iar alții îl plasează în casta *vēllāla*, casta proprietarilor de pământuri (Zvelebil 1973: 156). Singurul lucru cert însă este că s-a născut în Mayilapūr (sau St. Thomé), un loc în vecinătatea căruia, cu mai mult timp în urmă, a predicat și a fost ucis Apostolul Toma, și unde s-a format o comunitate creștină.

De asemenea, o altă problemă care se pune e cea a **credinței religioase** căreia îi aparținea Tiruvaḷḷuvar. Chiar și aici, părerile sunt împărțite – misionarii creștini care au studiat îndeaproape lucrarea lui au încercat să găsească elemente creștine în aceasta, în timp ce alți specialiști consideră că autorul e de religie budistă sau jainistă, date fiind epitele folosite cu privire la Dumnezeu, epitete care ar ilustra preponderența acestor viziuni religioase, iar alții consideră că ar fi fost de religie hindusă. Totuși, autorul se adresează întregii umanități, indiferent de casta, națiunea sau credința fiecăruia (Zvelebil 1973: 168).

În ceea ce privește **numele autorului și titlul lucrării**, observăm că ambele conțin în cuprinsul lor epitetul *tiru* care înseamnă „sfânt, sacru”. Acest epitet atrage atenția nu numai asupra caracterului de persoană și scriere sacră a lui Tiruvaḷḷuvar și a operei *Tirukkuraḷ*, ci și asupra respectului deosebit cu care a fost privită atât lucrarea, cât și cel ce a scris-o. Însă numele adevărat al autorului, rămâne necunoscut, Tiruvaḷḷuvar fiind doar pseudonimul.

Dacă *tiru* înseamnă „sfânt”, termenul de *vaḷḷuva* e suficient de contradictoriu, putând fi regăsit în mai multe contexte (Dikshitar, 1936: 130-131)¹. În general, tradiția îl consideră ca aparținând breslei țesătorilor, din casta celor considerați paria, ai căror preoți și învățători erau numiți cu acest titlu (*i.e.*, *vaḷḷuva*) (Pope 1886: i).

¹ „Was it the name of a caste, or the name of a person, or name of an office, are questions, the answer to which is shrouded in deep mystery. Vaḷḷuva may mean a member of the Depressed Classes, a priest, a foreteller, a nobleman, and an officer of the State.”

B. Opera

Referitor la data la care a apărut *Tirukkuraḷ*, păreri sunt împărțite (Pope 1886: iv; Caldwell, 1875: 130; Dikshitar 1936: 38; Zvelebil 1973: 155)¹. Însă, în general, specialiștii consideră că autorul a trăit și a scris faimoasa operă în jurul secolului al V-lea p. Chr.

Titlul lucrării e compus din două cuvinte: *tiru*, „sacru, sfânt”, și *kuraḷ*, „cuplet, distih”, acesta fiind cea mai scurtă strofă utilizată în literatura tamilă.

1) Legenda aprecierii operei

Dacă în jurul persoanei autorului au fost țesute legende, acest lucru e valabil și în cazul operei sale. Astfel, se povestește că *Tirukkuraḷ* a fost ultima lucrare care, conform vechii tradiții, a fost adusă înaintea poezilor ce formau Academia Literară spre a fi aprobată (Pope 1886: iv, și Dikshitar 1936: 129). Evenimentul ar fi avut loc în cadrul ultimei Academii, prezidată de un rege din dinastia Pāṅṅya, și formată din 49 de poeți valoroși. Ba mai mult, legenda adaugă faptul că însuși zeul Śiva ar fi luat parte la respectiva adunare a literaților, sub forma celui de-al 49-lea membru.

Lucrarea lui Tiruvaḷḷuvar însă a întâlnit o acerbă opoziție din toate părțile, așa că ea trebuia supusă „testului bancii de diamant”. Academia era dotată cu o astfel de bancă unde numai poezii eminenți puteau lua loc, dar lui Tiruvaḷḷuvar i s-a refuzat această onoare. Totuși autorul a cerut ca măcar lucrării sale să i se permită să fie așezată la un capăt al băncii, cerere care i s-a acceptat. Deodată, banca și lucrarea au dispărut, spre marea surprindere a membrilor Academiei, care, în final, au recunoscut valoarea operei și l-au plasat pe autorul ei în rândul celor mai distinși poeți.

2) Scopul și obiectivele-cheie ale lucrării

Lucrarea vizează **trei obiective-cheie** care conduc spre o anumită **finalitate**.

Finalitatea tratatului echivalează concepția conform căreia, prin atingerea anumitor trei obiective-cheie (numite prin termenul generic de *mūppāl*, în tamilă, sau *trivarga*, în sanscrită²), se ajunge la desăvârșire (*vītu* în tamilă sau *mokṣa* în sanscrită). Autorul însă nu dezbate și acest ultim aspect - *i.e.*, ideea de salvare, mântuire - din două posibile motive: (1) desăvârșirea reprezintă rezultatul firesc al unei viețuiri în acord cu *mūppāl* – ar fi fost deci de prisos să se mai adauge un capitol destinat acestuia (Dikshitar 1936: 125)³; (2) autorul lui *Tirukkuraḷ* nu e preocupat de aspectul transcendent, ci rămâne în imanent, el concentrându-se asupra perfecționării omului lumesc, nu doar a ascetului. În acest sens, opera lui Tiruvaḷḷuvar amintind de vechile teme abordate de poezii perioadei clasice, al căror centru de interes era prezentul (Zvelebil 1973: 158)⁴.

Cele 3 obiective-cheie pe care le propune Tiruvaḷḷuvar în scopul desăvârșirii, sunt (1) *aram*, „virtutea”; (2) *poruḷ*, „bunăstarea” și (3) *iṅbam*, „plăcerea”, obiective cunoscute și în cultura indiană de limbă sanscrită sub numele de (1) *dharma*, (2) *artha* și (3) *kāma*.

¹ „There are no data whatever which may enable us to fix with precision the period at which our poet flourished. I think between A.D. 800 and 1000 is its probable date.”; „I think we should not be warranted in placing the date of the *Kuraḷ* later than the tenth century A.D.”; „The *Tirukkuraḷ* (popularly known as *mūppāl*) is the famous work of the celebrated Tiruvaḷḷuvar who, according to one version, lived in the early centuries before the Christian era and according to the other as late as the sixth or seventh century A. D.”; „We have almost no authentic information on his life. As the best date of the *Kuraḷ* one may suggest 450 – 550 A. D.”

² *mū-* / *tri-* „trei”, *pāl* / *varga* „parte, capitol” (*n. a.*)

³ „The idea was that the *Trivarga* was the means towards the end, and if once the means were realized, the end would automatically follow.”

⁴ „There is no specific portion allotted to the forth or « highest » objectives of life, to *vītu* (*mokṣa*, « deliverance ») [...] because Valluvar’s moral code was eminently empirical, practical, pragmatic, this life, this world, man in his relation to this material world, to society and state, to his beloved, his children and family, and to his own inner life [...] the progression, the movement is from the « imperfect », « incomplet » married man, husband and lover, through subsequent steps of perfection, to the « perfect », « complete » family-man, hisband and lover, and not towards an ascetic, a recluse.”

3) Structura lucrării

Opera cuprinde **trei cărți** (sau capitole) ce corespund, fiecare, celor trei obiective-cheie. De-a lungul celor trei cărți, autorul prezintă cum se poate atinge desăvârșirea, indiferent de religie, naționalitate sau castă (Dikshitar 1936: 135)¹.

Cele trei cărți sunt:

1. **Cartea I: அறத்துப்பால்** (*arattu¹ p pāl²*) „Capitolul² despre virtute¹”;
2. **Cartea a II-a: பொருட்பால்** (*poruṭ¹ pāl²*) „Capitolul² despre bunăstare¹”;
3. **Cartea a III-a: காமத்துப்பால்** (*kāmattu¹ p pāl²*) „Capitolul² despre plăcere¹”

În secolul al XIII-lea, un faimos comentator al acestei opere, Parimēlaḷakar, a divizat aceste trei cărți în mai multe părți. Astfel, cartea despre virtute va cuprinde trei părți: (1) prefața (*pāyiram*), (2) virtutea domestică (*illaram*), (3) virtutea ascetică (*turavararam*). Cartea despre bunăstare cuprinde tot trei părți: (1) atribuțiile și calitățile regelui, (2) elementele suveranității, (3) viața publică. Iar, în final, cartea despre dragoste are două părți: (1) dragostea clandestină (*kaḷaviyal*), (2) dragostea maritală (*karpiyal*). Vom reveni mai în amănunt asupra acestor aspecte în partea finală a articolului, pe care o vom dedica exclusiv analizei operei.

4) Metrul

Metrul în care a fost scrisă opera poartă numele de *venpā*. Acesta a fost folosit încă din perioada clasică, unde era specific mai multor tipuri de texte (***) 2000: 578).² În *Tirukkuraḷ*, metrul *venpā* atinge perfecțiunea (Chevillard 2013: 266)³. Fiecare din cei 1330 de *kuraḷ* e alcătuit din șapte picioare metrice, numite *cīr*. Cele 7 picioare metrice sunt dispuse pe 2 rânduri, denumite *aṭi*. Forma standard de dispunere a celor 7 picioare metrice (*cīr*) pe cele 2 rânduri (*aṭi*) e următoarea: primul *aṭi* cuprinde 4 *cīr*, iar al doilea *aṭi* cuprinde 3 *cīr*. În studiul de față, această dispunere va fi respectată numai în textul în care am folosit scrierea tamilă. Întrucât picioarele metrice nu respectă neapărat delimitarea cuvintelor, în transliterare, am ales să redăm forma fiecărui cuvânt, nu forma fiecărui *cīr*.

5) Traduceri

În latină, Părintele Misionar, Constantinus Josephus Beschi, a tradus primele două cărți ale lucrării lui Tiruvaḷḷuvar (1730). Un veac mai încolo, misionarul german Karl Graul scrie cele 4 volume ale monumentalei lucrări *Bibliotheca Tamulica sive Opera Praecipua Tamuliensium* (1854 – 1865), unde apare și prima traducere completă în latină a operei *Tirukkuraḷ*.

Pentru limba germană, se remarcă traducerea aceluiasi misionar, Karl Graul.

În limba engleză, savantul F. W. Ellis a tradus prima carte a lucrării (1812), Părintele Misionar George Uglow Pope a tradus întreaga operă (1886), iar o altă traducere englezească, de dată mai recentă, este cea a lui Ramachandra Dikshitar (1949).

În limba franceză, se remarcă traducerea lui M. Ariel (1848) precum și traducerea celei de-a treia cărți, a profesorului François Gros (1992).

În limba cehă, profesorul Kamil V. Zvelebil a fost cel care a tradus mai multe fragmente din această respectabilă operă a tamililor (1952-1954).

Bineînțeles, s-au mai realizat, de-a lungul timpului și alte traduceri, atât în limbi europene, cât și în limbi indiene sau asiatice. Se spune că *Tirukkuraḷ* e opera literară care, după *Biblie*, a fost tradusă în cel mai mare număr de limbi.

¹ „The beauty of the work lies in its catering to the needs and desires of all religionists and creeds.”

² „*Venpā*’s metrical form does bear upon / *Neṭuvenpāṭṭu* [five to twelve-lined *venpā* stanza] / *Kuruvenpāṭṭu* [two to three-lined *venpā* stanza] / *Kaikkilai* [stanza of unrequited passion of love] / *Paripāṭal* [multi-lined, multi-limbed musical / verses with fewer metrical restrictions] / And *aṅkatam* [satirical verses].”

³ „It should be stated that those verses are often considered as the most perfect representatives of a meter called *venpā*, which is one of the four Classical Tamil meters (the other three being *āciriyam*, *vañcipā* and *kalippā*).”

IV. Constantinus Josephus Beschi (Constanzo Beschi)

1) Viața

Constanzo Beschi, cunoscut și sub numele tamil de Vīramāmuṇivar („Nobilul înțelept”), s-a născut pe 8 Noiembrie 1680, în orașul Castiglione-delle-Stiviere (Republica Veneția). La vârsta de 18 ani, a intrat în Ordinul Iezuit. Încă de tânăr, Beschi s-a remarcat drept o personalitate poliglotă, la 21 de ani, stăpânind foarte bine limba latină, greaca, ebraica, sanscrita, franceza și portugheza.

În 1710, a plecat în calitate de voluntar, ca misionar, în sudul Indiei. Marea sa lucrare misionară însă, a început abia în 8 mai 1711, cunoscută fiind sub numele de „misiunea Madurai” (Meenakshisundaram 1974: 28). Situația politică locală atunci când Beschi a ajuns acolo, era una tensionată, dominată de conflicte între conducători. În plus, misionarii creștinii nu erau bine primiți, dimpotrivă, mulți dintre ei erau întemnițați sau chiar condamnați la moarte. Constanzo Beschi însă a reușit să atragă populația de partea sa, adoptând vestimentația și coafura specifică asceților hinduși (*sanyasis*) (Meenakshisundaram 1974: 29).

De asemenea, a profitat de una din calitățile sale principale: ușurința de a învăța noi limbi. Astfel, în timpul misiunii sale, a învățat limba tamilă, considerând că nativii vor fi mai receptivi la învățăturile lui dacă le vorbește în limba lor. Într-atât de bine a ajuns să stăpânească tamila, încât a scris și versuri în aceasta, după cum mărturisea un Părinte catolic, contemporan de-al său: „Fr. Beschi knows Tamil to perfections and writes beautiful verses, a feat so far accomplished by no other missionary.” (Meenakshisundaram 1974: 31).

După o viață activă, pusă în slujba propovăduirii credinței creștine înaintea unui popor străin de aceasta, trecând peste persecuții și condiții grele de trai, construind biserici, ajutând oameni, scriind numeroase opere literare și lucrări în latină și tamilă, Constanzo Beschi s-a stins din viață la data de 4 februarie 1747, în India.

În onoarea Părintelui Misionar Iezuit și ca semn de apreciere pentru contribuția sa în sfera limbii și literaturii tamile, în 1968, guvernul statului Tamil Nadu i-a ridicat acestuia o statuie, care se găsește pe plaja Marina, din orașul Chennai (Madras).

2) Opera

Contribuția acestuia nu se restrânge la o simplă activitate de convertire a unui popor necreștin la credința creștină catolică, ci are implicații într-o sferă mult mai largă care ar putea purta numele de „cultură tamilă de expresie latină”. De fapt, scriind lucrări atât în tamilă, cât și în latină, Beschi reprezintă o punte de legătură între cele două culturi, fapt evident mai ales în gramaticile sale (Chevillard 1992: 77)¹.

Dintre principalele scrierile acestui Părinte misionar, se remarcă următoarele:

În limba tamilă, cea mai importantă operă o reprezintă un poem epic despre viața Sfântului Iosif, numit *Tēmpāvāṇi*, „Ghirlanda care nu se ofilește”. O altă literară faimoasă a sa este *Paramārtta Guruvīṇ Katai* „Anecdotă despre Guru Paramārtta”, unde autorul satirizează naivitatea și ignoranța învățătorilor spirituali.

În limba latină, a scris trei gramatici ale limbii tamile (o gramatică a limbii tamile colocviale, *koṭṭun tamīl*, una a tamilei literare, *cen tamīl*, precum și o a treia, intitulată *Clavis*) și a tradus primele două cărți ale operei *Tirukkuraḷ*.

În redactarea acestor trei gramatici, Beschi face uz de terminologia gramaticală greacă și latină de până la el (Chevillard 1992: 81)².

V. *Invocatio Musae în Tirukkuraḷ*

¹ „C. J. Beschi (1680-1747) a joué un rôle de trait d’union entre les traditions grammaticales européennes et tamoules. Il a été l’un des premiers à utiliser la terminologie latine pour décrire (à des fins pédagogiques) la langue tamoule.”

² „Ces termes, que Beschi adapte à la situation tamoule, proviennent des traditions grecque et latine.”

Opera *Tirukkural* se deschide printr-o prefață alcătuită din patru părți. Prima dintre acestea constituie un elogiu adus lui Dumnezeu¹, elogiu care amintește în mare măsură de aceeași *invocatio Musae*, întâlnită în operele poezilor greci și latini, ba chiar și la unii cărturari români ce au preluat, în operele lor, modelul clasic greco-latin.

Totuși, spre deosebire de incipitul greco-roman pe care l-am amintit, aici nu asistăm la o invocare propriu-zisă a divinității, Tiruvaḷḷuvar alegând să vorbească despre Dumnezeu la persoana a III-a, prezentând-I indirect principalele caracteristici. În plus, autorul tamil se referă și la relația dintre credincioși și divinitate, dar și la contrastul dintre credincioși și necredincioși, așa cum se va vedea în versurile citate mai jos. De asemenea, considerând raportul dintre originalul tamil și traducerea latinească, se pot observa câteva diferențele de nuanță.

Reluând cele spuse mai sus, după autorul tamil antic, Dumnezeu e „principiul primordial din care descinde lumea” (v. 1), deținătorul cunoașterii pure (v. 2), aflându-se dincolo de contrarii („plăcere și dezgust”) (v. 4) și neavându-și asemănare (v. 7).

(1) அகர முதல எழுத்தெல்லாம் ஆதி

பகவன் முதற்றே உலகு.

akara¹ mutala² eluttu³ ellām⁴ āti⁵ pakavaṇ⁶ mutarrē⁷ ulaku⁸

[La fel cum] toate³ literele⁴ au ca (punct de plecare)² (litera A)¹, [tot așa și] lumea⁸ are ca (punct de plecare)⁷ un (principiu primordial)⁶.

Beschi: „*Litterae omnes principium habent literam A. Mundus principium habet numen primordiale.*”

Toate literele au drept origine litera A. Lumea are drept origine principiul primordial.

(2) கற்றதனால் ஆய பயன்என்கொல் வாலறிவன்

நற்றாள் தொழாஅர் எனின்.

karrataṇāl¹ āya² payaṇ³ eṇ⁴ kol⁵ vāl⁶ arivaṇ⁷ nar⁸ rāl⁹ tolāar¹⁰ enin¹¹

Dacă¹¹ (ei nu adoră)¹⁰ picioarele⁹ venerabile⁸ ale (Celui care are cunoașterea)⁷ pură⁶, oare⁵ la ce⁴ le folosește³ ceea ce² au învățat¹?

Beschi: „*Plurima didicisse quid, amice, proderit, nisi verearis bonos ejus pedes, qui puram scientiam habet; i. e. sc. ab omni errore defaecatum.*”

Ce folos ar avea, prietene, prea multa învățătură, dacă nu ai cinsti bunele picioare ale celui ce deține cunoașterea pură? (*i. e.* ale celui purificat de toată greșeala).

(4) வேண்டுதல் வேண்டாமை இலானடி சேர்ந்தார்க்கு

யாண்டும் இடும்பை இல.

vēṇṭutaḷ¹ vēṇṭāmai² ilāṇ³ aṭi⁴ cērntārkkū⁵ yāṇṭum⁶ iṭumpai⁷ ila⁸

Niciunde⁶ nu vor suferi⁸ durere⁷ (cei ce s-au alăturat)⁵ picioarelor⁴ (Aceluia care se află dincolo)³ de plăcere¹ și dezgust².

Beschi: „*Qui adhaeserint pedibus illius in quo cupiditas et aversio locum non habet, perpetuo ab hujus mundi malis immunis erit.*”

Cei ce sunt strâns legați de picioarele Celui în care pofta și dezgustul nu își au locul, vor fi imuni pentru totdeauna la relele acestei lumi.

(7) தனக்குஉவமை இல்லாதான் தாள்சேர்ந்தார்க்கு அல்லால்

மனக்கவலை மாற்றல் அரிது.

¹ De fapt, deschiderea unei opere printr-o prefață sau printr-o laudă adresată unei divinități era un loc comun în literatura tamilă. Spre exemplu, lucrarea de gramatică din perioada clasică, *Tolkāppiyam*, începe printr-o prefață ce prezintă cadrul natural al „Țării Tamililor” (*Tamiḷakam*), țară pe care o elogiază totodată. Pe lângă acesta, prima epopee de limbă tamilă, *Cilappatikāram*, se deschide tot printr-o prefață ce rezumă subiectul operei; iar antologiilor de poeme clasice *Puranānūru* și *Kuruntokai*, atunci când au fost compilate, li s-au adăugat, în poziție inițială, câte un poem dedicat zeului *Śiva*, respectiv zeului *Murukan*. (*n. a.*)

taṅakku¹ uvamai² illātān³ tāl⁴ cērntārkkū⁵ allāl⁶ maṇa⁷ k kavalai⁸ marraḷ⁹ aritu¹⁰
E dificil¹⁰ de alinat⁹ mohorărea⁸ sufletului⁷ [unui om], (dacă nu)⁶ (se ține unit de)⁵ picioarele⁴ (Celui care nu)³ Își¹ are³ asemănare².

Beschi: Non adhaeris pedibus illius, qui sibi similitudinem non habet, difficile erit animi anxietatem sedare.

Îi va fi dificil să își potolească durerea sufletească celui ce nu se ține strâns legat de picioarele Aceluia care nu Își are asemănare.

Cât despre credincioși, aceștia nu vor suferi durere (v. 4), ba dimpotrivă, ei vor înțelege lucrurile la modul absolut (v. 5) și vor trăi multă vreme pe pământ (v. 3).

(3) மலர்மிசை ஏகினான் மாண்டி சேர்ந்தார்

நிலமிசை நீடுவாழ் வார்.

Malar¹ micai² ēkiṇān³ māṇ⁴ aṭi⁵ cērntār⁶ nila⁷ micai⁸ nīṭu⁹ vālvār¹⁰
(Cei ce s-au alăturat)⁶ picioarelor⁵ excelente⁴ (ale celui ce pășește)³ pe deasupra² florilor¹ vor trăi¹⁰ (multă vreme)⁹ pe⁸ pământ⁷.

Beschi: „Qui adhaerent venerabilibus pedibus illius qui supra flores graditur in loco terrae superiori diu vivet. Id est, qui veretur eum qui floribus venustatem tribuit in caelo aeternum beabitur.”

Cei ce se țin strâns legați de picioarele demne de venerație ale Celui ce pășește pe deasupra florilor, vor trăi mult timp în locurile cele mai de sus ale pământului. Adică, cei ce Îl cinstesc pe Cel ce oferă grație fiecărei flori în parte, se vor bucura în cerurile eterne.

(5) இருள்சேர் இருவினையும் சேரா இறைவன்

பொருள்சேர் புகழ்புரிந்தார் மாட்டு.

iru¹ cēr² iru³ viṇaiyum⁴ cērā⁵ iraivaṇ⁶ poru⁷ cēr⁸ pukaḷ⁹ purintār¹⁰ māṭṭu¹¹
Orbirea¹ care caracterizează² cele două³ feluri de fapte⁴ [i. e. faptele bune și cele rele] (nu are nicio influență)⁵ asupra celor care, din (voia lor proprie)¹⁰, aduc laude⁹ privitoare⁸ la natura⁷ Lui Dumnezeu⁶.

Beschi: „Mala opera cum bonis mixta qua inducit falsa rerum apprehensio, non adhaerebunt ei, qui cupiscit laudem cum vera Dei notione connexam, i.e. qui veram habet Dei notionem plurimas falsas idaeas corriget, ex quibus mala opera sequi solent.”

Chiar dacă faptele bune sunt îmbinate cu cele rele, de unde rezultă o falsă înțelegere a realității, cei care își doresc să ridice în slăvi adevărata natură a lui Dumnezeu, nu vor fi afectați [de această situație]. I. e., cel care înțelege cu adevărat natura lui Dumnezeu, își poate corecta majoritatea ideilor false, din care faptele rele obișnuiesc să răsără.

Iar în ceea ce privește contrastul dintre credincioși și necredincioși, vom vedea că soarta lor se mulează pe cuvintele Psalmistului Vechiului Testament: „Non sic impii, non sic.”, fiindcă aceștia sunt condamnați la suferință sufletească (v. 7) și la un ciclu neîntrerupt al nașterilor (v. 10).

(10) பிறவி பெருங்கடல் நீந்துவர் நீந்தார்

இறைவன் அடிசேரா தார்.

piṇavi¹ peruṇ² kaṭal³ nīntuvar⁴ nīntār⁵ iraivaṇ⁶ aṭi⁷ cērātār⁸
Înotătorii⁴ întinsei² mării³ a nașterilor¹, (care nu sunt uniți)⁸ cu picioarele⁷ Regelui⁶, (nu vor trece înot)⁵ [această mare].

Beschi: Hoc vastum miseriarum pelagus in quo nati sumus in illis natantes non trajicient, nisi qui Dei pedibus adhaerint.

Nu vor trece această mare a necazurilor, în care ne naștem, înotătorii care nu se țin strâns legați de picioarele lui Dumnezeu.

VI. Analiza operei

După cum am precizat deja, opera face referire la numeroase aspecte care, pe plan individual, caracterizează natura umană, iar pe plan socio-politic, vizează buna orânduire a „polisului”. Cadrului privat îi sunt dedicate prima și a treia carte, iar cadrului public îi e dedicată cartea a doua.

1. Cadrul privat. Planul individual. Cartea I (*aṛam*: virtutea)

De-a lungul a 24 de decade, Tiruvaḷḷuvar prezintă idealul bărbatului laic în viața domestică. El trebuie să aibă o soție fidelă și obedientă, copiii, să fie o gazdă bună, vorba să-i fie mereu aleasă, iar, printre alte virtuți ale sale, e necesar să se numere grațitudinea, cumpătarea, conduita distinsă, nepoftirea la nevasta altuia etc.

De asemenea, deși fără a-i elogia superioritatea în raport cu virtutea domestică, dar întrucât și acest lucru trebuie luat în considerare atunci când vorbim despre natura umană sub toate aspectele ei, autorul tamil antic dedică 13 decade și virtuții ascetice. Aici, el se referă la dobândirea grației divine, vegetarianism, penitență, absența înșelătoriei, ținerea în frâu a mâniei, neproducerea răului, instabilitatea lucrurilor pământești, percepția adevărului etc.

2. Cadrul public. Planul socio-politic. Cartea a II-a (*poruḷ*: bunăstarea)

Dacă prima carte viza perfecționarea omului într-un cadru restrâns, alcătuit în principal din familie și apropiați, a doua carte îl încadrează pe individ într-un spațiu mult mai larg: societatea. El trebuie să își onoreze rolul pe care îl deține în societate ca rege, ca ministru al statului, ca cetățean de rând – într-un cuvânt, ca *zoon politikon* (Zvelebil 1973: 164).

Spuneam mai sus că această carte a fost dispusă pe trei părți. Fiecare dintre cele trei cuprinde mai multe decade în care autorul oferă cetățenilor, în funcție de poziția pe care fiecare o ocupă în stat, un ghid de conduită ce are ca scop bunul mers al lucrurilor în comunitate.

Atribuțiile și calitățile regelui sunt prezentate de-a lungul a 14 decade. Aici, aflăm ce presupune măreția unui rege, învățătura și cunoașterea sa, ce înseamnă un sceptru drept și un sceptru strâmb și alte aspecte de acest gen.

În al doilea rând, Tiruvaḷḷuvar pomenește elementele suveranității, aici fiind incluși atât miniștri regelui, cât și elementele pe care se bazează siguranța statului, precum armata și o fortificație puternică și inaccesibilă inamicilor. Miniștri trebuie să fie fermi în deciziile și faptele lor, să știe cum să se poarte în prezența regelui și să poată citi semnele de pe chipul suveranului. Fortificația trebuie să fie un adevărat scut pentru cei ce se adăpostesc în interiorul zidurilor sale, iar armata trebuie să arate curaj și bravură, fiind fundamentul pe care se consolidează siguranța, dar și onoarea statului.

În al treilea și ultimul rând, se vorbește despre viața socială, sub toate aspectele ei: prietenia, ostilitatea, medicina, onoarea, agricultura, sărăcia, cerșetoria etc.

Două dintre aceste aspecte ne-au stârnit curiozitatea mai ales fiindcă trimit la două binecunoscute lucrări antice de limbă latină. E vorba despre prietenie și agricultură.

De-a lungul a 50 de decade, autorul tamil antic prezintă 5 aspecte ale prieteniei: prietenia în sine, investigarea sincerității unui prieten, ce înseamnă a avea un amic intim (un confident), prietenia profitorilor și cea a dușmanilor. În aceste versuri, Tiruvaḷḷuvar face diferența între prietenia înțeleptului – care trebuie să fie cultivată - și cea a nebunului – de care omul trebuie să se ferească. O altă diferențiere este cea dintre prietenul fals – a cărui ușă și inimă rămân închise în vreme de nevoie - și prietenul adevărat – care e alături și la bine și la greu. Fără îndoială, acești 50 de *kuṛaḷ* nu pot rămâne, în mintea unui latinist, fără ecouri ale literaturii latine clasice. Cu acest prilej, amintim câteva crâmpieie din tratatul despre prietenie al filosofului, deopotrivă orator, avocat și om politic, Marcus Tullius Cicero: „Quonam enim modo quisquam amicus esse poterit ei, cui se putabit inimicum esse posse?”; „Amicitiam nisi inter bonos esse non posse” sau (Cicero citându-l aici pe poetul antic, Quintus Ennius) „Amicus certus in re incerta cernitur” (*Laelius. De amicitia*: 59, 65, 64).

Să amintim puțin și despre agricultură, mai ales dată fiind premisa faptului că cititorul cunoaște deja tratatul lui P. Cato Censor, *De agri cultura* (numită și *De re rustica*). Însă, spre deosebire de Cato, a cărui lucrare nu este „un simplu manual agrar ci o mult mai complexă descriere – oarecum monografică – a vieții de la țară” (Arieșan 2009: 57), Tiruvaḷḷuvar, de-a lungul celor zece distihuri dedicate acestui domeniu, prezintă, în specifică sa manieră apoftegmică, caracterul indispensabil al agriculturii pentru societate. Agricultură reprezintă așadar fundamentul tuturor celorlalte munci omenești, ea susținând și întreținând toate celelalte breșe.

3. Cadrul privat. Planul afectiv. Cartea a III-a (*iṅbam*: plăcerea)

Cartea despre plăcere nu a fost tradusă de către Părintele Beschi în latină. Fără a încerca să speculăm motivele pentru care părintele iezuit s-a limitat la traducerea primelor două cărți, alegem mai curând să oferim o foarte succintă prezentare a celei din urmă cărți a lucrării *Tirukkural*.

Așa cum am precizat și mai sus, ea se compune din două părți: cea dintâi privește iubirea de dinaintea căsătoriei (tacită, mutuală), numită *kaḷavu*, iar cea de-a doua se referă la iubirea din cadrul căsniciei, numită *karpu*.

Aspectul erotic al iubirii e cât se poate de evident în ambele situații, fapt care atestă încă o dată preocuparea autorului de a oferi o imagine reală asupra naturii omului. Nu lipsește în această ultimă carte problema tulburării sufletești a bărbatului în fața frumuseții feminine, recunoașterea semnelor dragostei pe chipul iubitei, separarea cuplului, cearta dintre soți sau iubiți, și altele.

VII. Concluzie

Mesajul operei pe care tocmai am analizat-o e acela că oricine, indiferent de naționalitate, rasă, religie sau stare socială, poate atinge desăvârșirea, poate deveni un om complet. Condiția *sine qua non* a împlinirii personale constă în respectarea anumitor principii care vizează atât viața privată, din cadrul cuplului și al familiei, dar și viața socială.

Referințe bibliografice:

- *** 2000: *Tolkāppiyam in English*, translation with the Tamil text, translation in the Roman script, introduction, glossary and illustrations by Dr. V. Murugan, project director Dr. G. John Samuel, Chennai, India, Institute of Asian Studies.
- ARIEȘAN, Claudiu T. 2009: *Literatura latină. Epoca veche*, Partea a treia, Timișoara, Universitatea de Vest.
- CALDWELL, Robert 1875: *A Comparative Grammar of the Dravidian or South-Indian Family of Languages*, second edition revised and enlarged, London, Trübner & Co., Ludgate Hill.
- CHEVILLARD, Jean-Luc 1992: *Beschi, grammairien du tamoul, et l'origine de la notion de verbe appellatif*, în „Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient”, vol. 79, nr. 1, p.77-88.
- CHEVILLARD, Jean-Luc 2013 : *Enumeration techniques in Tamil metrical treatises (Studies in Tamil Metrics – 3)*, in „Bilingual Discourse and Cross-Cultural Fertilization : Sanskrit and Tamil in Medieval India”, ed. by Whitney Cox & Vincenzo Vergiani, Collection Indologie nr. 121, Institut Français de Pondichéry / Ecole Française d'Extrême-Orient, p.241-322.
- CUTLER, Norman 1987: *Songs of Experience. The Poetics of Tamil Devotion*, Bloomington, Indianapolis, Indiana University Press.
- DIKSHITAR, V. R. Ramachandra 1936: *Studies in Tamil Literature and History*, Madras, Madras Law Journal Press.
- PILLAI, Jaya Kothai 1972: *Educational System of the Ancient Tamils*, foreword by Dr. M. Varadarajan, Vice-Chancellor, Madurai University, Madurai, Tinnevely, The South India Saiva Siddhanta Works Publishing Society.
- PILLAI, V. Kanakasabhai 1989: *The Tamils Eighteen Hundred Years Ago*, New Delhi, Asian Educational Services.

- POPE, G. U. 1886: *The "Sacred" Kural of Tiruvalluva-Nāyanār*, with introduction, grammar, translation, notes (in which are reprinted Fr. C. J. Beschi's and F. W. Ellis' versions), lexicon, and concordance, London, W. H. Allen & Co., 13 Waterloo Place, S. W. Publishers to the India Office.
- RAJAM, V. S. 1992: *A Reference Grammar of Classical Tamil Poetry*, Philadelphia, The American Philosophical Society.
- ZVELEBIL, Kamil V. 1973: *The Smile of Murugan on Tamil Literature of South India*, Leiden, E. J. Brill.
- ZVELEBIL, Kamil V. 1974: *Tamil Literature*, în "A History of Indian Literature", vol. X: Dravidian Literature, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- ZVELEBIL, Kamil V. 1992: *Companion Studies to the History of Tamil Literature*, Leiden, The Netherlands, E. J. Brill.

Surse online:

- CICERO, Marcus T.: *Laelius. De amicitia*, preluat de pe <http://thelatinlibrary.com/cicero/amic.shtml#17>, pe data de 8.04.2015.
- MEENAKSHISUNDARAM, K.: *The Contribution of European Scholars to Tamil*, University of Madras, 1974: preluat de pe <http://www.tamilvu.org/library/1A479/html/1A479ind.htm> pe data de 8.04.2015.
- ZVELEBIL, Kamil V., 1972: *Tolkāppiyam*: preluat de pe <http://www.ulakaththamizh.org/JOTSArticle.aspx?id=2> pe data de 8.04.2015.